

УДК 378.147:101.1

№ Держреєстрації 0117U001763

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
73003, м. Херсон, вул. Університетська, 27,
тел. (0552) 32-67-08, e-mail: office@ksu.ks.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор університету, професор

Олександр СПИВАКОВСЬКИЙ

« » 2021 р.

ЗВІТ

ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

«ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАГІСТРІВ ТА

ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ PhD В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ

ВИЩОЇ ОСВІТИ»

(заключний)

Перший проректор,
доктор педагогічних наук, професор

Сергій ОМЕЛЬЧУК

Керівник НДР
кандидатка філософських наук,
доцентка

Ірина ПОЛЩУК

Херсон – 2021

Рукопис закінчено « 5 » серпня 2021 р.

СПИСОК АВТОРІВ**Керівник НДР**

кандидатка філософських наук, доцентка І. С. Поліщук
(реферат, вступ, підрозділи 1.1; 1.2; 2.1; 2.2; висновки)

Відповідальний виконавець

кандидат філософських наук, доцент М. В. Галіченко
(підрозділи 1.1; 1.2; 2.2)

УДК 378.147:101.1

№ держреєстрації 0117U001763

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
73003, м. Херсон, вул. Університетська, 27,
тел. (0552) 32-67-08, e-mail: office@ksu.ks.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор, професор

_____ Олександр СПИВАКОВСЬКИЙ

«___» _____ 2021 р.

ЗВІТ

ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

«ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАГІСТРІВ ТА ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ PhD В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ»

(заключний)

Перший проректор,
доктор педагогічних наук, професор

Сергій ОМЕЛЬЧУК

Керівник НДР
кандидатка філософських наук,
доцентка

Ірина ПОЛІЩУК

Херсон – 2021

Рукопис закінчено «___» _____ 2021 р.

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР

кандидатка філософських наук, доцентка _____ І. Є. Поліщук

(реферат, вступ, підрозділи 1.1; 1.2; 2.1; 2.2; висновки)

Відповідальний виконавець

кандидат філософських наук, доцент _____ М. В. Галіченко

(підрозділи 1.1; 1.2; 2.2)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 49 с., 54 джерела, 1 додаток.

Об'єкт дослідження: філософсько-методологічна підготовка магістрів і докторів філософії (PhD) в сучасному українському університеті.

Мета роботи: дослідження реального стану методологічної підготовки здобувачів вищої освіти, виявлення недоліків цієї підготовки та окреслення оптимальних шляхів її поглиблення.

Методи дослідження: системний і діалектичний підходи, аналіз і синтез, узагальнення, логічний та історичний.

Зосереджено увагу на метатеоретичному рівні методології науки, виявлено значення філософської методології для сучасних наукових досліджень, зокрема міждисциплінарних, враховано досвід сучасних західних філософів науки.

Розроблено компетентності філософсько-методологічної підготовки докторів філософії (PhD), які пропонується включати в освітні програми природничонаукового, гуманітарного та технічного напрямів підготовки.

Здійснено соціологічне дослідження стану загальнонаукової та філософсько-методологічної підготовки здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» впродовж 2019-2020 навчального року (на прикладі Херсонського державного університету). Виявлено недоліки цієї підготовки.

З метою поглиблення змісту та форм філософсько-методологічної підготовки розроблена нова авторська навчальна програма дисципліни «Філософія та методологія науки».

Запропоновані конкретні заходи щодо покращення якості методологічної підготовки здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: наука, філософія науки, методологія науки, методи наукового дослідження, компетентності філософсько-методологічної підготовки.

R & D report: 49 p; 54 sources, 1 supplement.

Abstract

Research Report: 49 p., 54 sources, 1 appendix.

Object of Research: Philosophical and methodological training of Masters and Doctors of Philosophy (Ph.D.) at the modern Ukrainian university.

Purpose of Research: Researching the actual status of methodological training of degree-seeking students, identifying its shortcomings, and specifying optimal ways to deepen the training.

Research Methods: System and dialectical approaches, analysis and synthesis, generalization, logical and historical methods.

Research is focused on the metatheoretical level of scientific methodology; the importance of philosophical methodology for modern scientific research, particularly interdisciplinary, is revealed, and the experience of modern western philosophers of science is taken into account.

The competencies of philosophical and methodological training of Doctors of Philosophy (Ph.D.) have been developed, which are proposed to be included in educational programs of Natural Sciences, Humanities and technology areas of education.

A sociological study of the state of general scientific and philosophical-methodological training of postgraduates (Master's degrees) during the 2019–2020 academic year was carried out (on the example of Kherson State University). The disadvantages of the training are revealed.

In order to deepen the content and forms of philosophical and methodological training, a new authorial outline of the «Philosophy and Methodology of Science» course has been developed.

The author proposes specific measures to improve the quality of methodological training of degree-seeking students.

Keywords: science, philosophy of science, methodology of science, methods of scientific research, the competence of philosophical and methodological training.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ТА ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА	10
1.1 Постановка проблеми. Методологія дослідження теми	10
1.2 Компетентності філософсько-методологічної підготовки майбутніх магістрів і докторів філософії (PhD) та шляхи їх впровадження в навчальний процес	14
РОЗДІЛ 2. РЕАЛЬНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ХЕРСОНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ	17
2.1 Соціологічне дослідження стану загальнонаукової та філософсько-методологічної підготовки здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»	17
2.2 Нова авторська програма з дисципліни «Філософія та методологія науки».....	21
ВИСНОВКИ	41
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТОК А	48

ВСТУП

Розробка питань філософсько-методологічної підготовки магістрів і докторів філософії (PhD) в сучасному українському університеті набуває особливої актуальності в умовах реформування вищої освіти та потреби наближення її до світових стандартів. Переважна орієнтація навчальних курсів на знаннєвий компонент, яка й до сьогодні домінує в системі вітчизняної університетської освіти, виявляється застарілою у зв'язку із стрімкою зміною наукових знань у режимі із загостренням, отже потребує впровадження в наукові дослідження положень постнекласичної методології, зокрема синергетичної.

У зв'язку з цією обставиною існує нагальна необхідність переглянути питання змісту та форм філософсько-методологічної та загальнонаукової підготовки здобувачів вищої освіти, яка має бути спрямована насамперед на вдосконалення мисленнєвого процесу науковця.

Метою ініціативної науково-дослідної теми є вивчення реального стану методологічної підготовки магістрів і докторів філософії PhD різних галузей науки та окреслення оптимальних шляхів її поглиблення. Ця задача має бути реалізована як вузькопрофесійними навчальними курсами з основ наукових досліджень, так і дисциплінами «Філософія та методологія науки», «Історія і філософія науки», що є обов'язковими освітніми компонентами у магістерській програмі та програмі підготовки докторів філософії PhD.

Проблема філософсько-методологічної підготовки здобувачів вищої освіти в останні десятиріччя набуває все більшого значення в наукових та методичних розробках українських філософів і науковців, зокрема у працях А. Балюк, Т. Білоус, І. Добронравової, І. Книш, О. Кузь, Н. Мирончук, В. Петрушенка, С. Пролеєва, О. Руденка, В. Сергієнка, В. Чуйка та інших. Філософам за фахом добре зрозуміле значення методологічної підготовки майбутніх науковців, однак науково-педагогічна спільнота достатньо щільно тримається за стійкі методологічні засади класичної науки, окрім того віддає перевагу конкретно науковим методам, їх навчанню. Викладачі наукових дисциплін не завжди усвідомлюють важливість врахування взаємовпливів конкретних методологій, не систематично використовують нові загальнонаукові та філософські розробки в

навчальних курсах теоретичного і практичного спрямування. У зв'язку з цим саме філософсько-методологічні дисципліни мають сприяти вихованню високої світоглядної та методологічної культури здобувачів, їхньому розумінню значення сучасної філософії науки для ефективних дослідницьких розробок.

Методологічною основою дослідження є системний, діалектичний і синергетичний підходи. Автори використовували метод узагальнення, логічний та історичний методи, а також метод інтерпретації, оскільки результати будь-яких сучасних наукових досліджень мають залежність не тільки від складності та специфіки об'єкта, але й від рівня професійної підготовки, здібностей та світоглядних позицій, ціннісних орієнтацій суб'єкта пізнання.

Автори дослідження впродовж чотирьох років роботи приймали участь у наукових та науково-практичних конференціях з питань вищої освіти:

- Всеукраїнському науковому форумі (з міжнародною участю) «Херсонський державний університет у контексті вітчизняної та європейської вищої освіти» (16 листопада 2017);

- Всеукраїнській (з міжнародною участю) науково-практичній конференції «Педагогічна наука в Україні за роки незалежності: здобутки, прорахунки, перспективи» (15-16 листопада 2017);

- Регіональній науково-практичній конференції «Філософсько-методологічна підготовка магістрів та докторів філософії PhD в умовах реформування вищої освіти (21 червня 2018), організатором якої була кафедра філософії та соціально-гуманітарних наук Херсонського державного університету;

- II міжнародній науковій конференції у м. Каунас, Литва (22 лютого 2019);

- круглому столі з питань філософської освіти регіонального рівня (20 червня 2019), організатором якого була кафедра філософії та соціально-гуманітарних наук Херсонського державного університету.

Авторами, які брали участь у роботі над зазначеною ініціативною темою, підготовлено та опубліковано наступні наукові праці за результатами дослідження:

1. Поліщук І. Є., Галіченко М. В. Філософія для нефілософів (до питання філософсько-методологічної підготовки бакалаврів, магістрів та докторів

філософії (PhD) в сучасному університеті). Педагогічні науки: Зб. наук. праць. Херсон, 2018. Вип. 85. С. 144-149.

2. Галіченко М. В., Поліщук І. Є. Філософсько-методологічна підготовка здобувачів вищої освіти в українському університеті: реальний стан і перспективи. II International scientific conference «Modernization of the education system: world trends and national peculiarities» Conference proceedings, February 22th, 2019. Kaunas: Izdevnieciba Baltija Publishng. P. 429-431.

3. Поліщук І. Є. Про стан філософсько-методологічної та загальнонаукової підготовки бакалаврів і магістрів (на прикладі Херсонського державного університету). Педагогічні науки: Зб. наук. праць. Херсон, 2020. Вип. 90. С. 42-47.

Підготовлені та опубліковані наступні навчально-методичні праці:

1. Авторська навчальна програма з дисципліни «Історія і філософія науки». / І. Є. Поліщук. Збірник авторських навчальних програм дисциплін із соціально-гуманітарної та методологічної підготовки [Електронний документ]. Херсон, 2018. С. 164-172.

Режим доступу до джерела: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6649>.

2. Авторська навчальна програма з дисципліни «Філософія та методологія науки» / І. Є. Поліщук. Збірник авторських навчальних програм дисциплін із соціально-гуманітарної та методологічної підготовки [Електронний документ]. Херсон, 2018. С. 143-153.

Режим доступу до джерела: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6651>.

3. Галіченко М. В., Поліщук І. Є. Хрестоматія з історії та філософії науки: навчально-методичний посібник. Херсон, 2018. 158 с.

[URL:http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/8330](http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/8330)

4. Поліщук І. Є. Практикум з дисципліни «Філософія та методологія науки» для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» Херсонського державного університету: навч.-метод. видання. Херсон, 2019. 26 с.

<http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/10508>

Авторами отримані наступні свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір, що стосуються розробок з даної науково-дослідної теми:

1. № 91127 Поліщук І. Є. Авторська навчальна програма дисципліни «Історія і філософія науки» підготовки докторів філософії. 30.07.2019;

2. № 90977 Галіченко М. В., Поліщук І. Є. Методичні вказівки і рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Філософія та методологія науки». 26.07.2019;

3. № 91125 Галіченко М. В., Поліщук І. Є. Навчально-методичний посібник «Хрестоматія з історії і філософії науки». 30.07.2019.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів

Проаналізовано основоположення методології наукового дослідження як розділу філософії науки та підґрунтя освітніх програм здобувачів освітньо-кваліфікаційних рівнів «магістр», «доктор філософії PhD» різних наукових галузей. Розроблені компетентності філософсько-методологічної підготовки в сучасному українському університеті. Проведено соціологічне опитування магістрантів Херсонського державного університету I року навчання з питань загальнонаукової та філософсько-методологічної підготовки. Виявлено недоліки цієї підготовки та розроблено рекомендації щодо її покращення. Підготовлено нову авторську програму дисципліни «Філософія та методологія науки» та заплановано її розгляд науково-методичною радою ХДУ у вересні-жовтні 2021 року.

Апробація результатів дослідження здійснювалася авторами в освітньому процесі впродовж 2020-2021 навчального року при викладанні дисциплін «Філософія та методологія науки» та «Історія і філософія науки».

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ТА ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА

1.1. Постановка проблеми. Методологія дослідження теми

Розуміння методології наукового дослідження як фундаментальної проблеми філософії науки викликано глибокими інтеграційними процесами в сучасній науці, що доводять цілісність світу, в якому постійно здійснюються нелінійні процеси, взаємовпливи різних рівнів організації. Ця обставина спонукає філософів і науковців до критичного перегляду методології класичної науки та до деяких методологічних зауважень щодо настанов некласичної науки. Однак сучасні освітні програми не приділяють достатньої уваги питанням оновлення методологічних підходів в як у конкретно наукових, так і у міждисциплінарних дослідженнях. Слід зазначити, що на сьогодні в Україні зусиллями філософів, зокрема тих, хто займається не тільки теоретичною, але й викладацькою діяльністю, напрацьований достатньо глибокий теоретичний матеріал, який має бути застосований в освітньому процесі.

На жаль, філософія науки як найвищий рівень методологічних узагальнень не займає гідного місця в навчальній діяльності. Прагматизація суспільного життя призвела до вузькоспеціалізованих запитів до університетської освіти. Однак теоретична знаннева складова є вельми релятивною, такою, що швидко змінюється. Ця обставина примушує звернутись до найважливішого з сучасних методологічних підходів – синергетичного. Саме синергетична методологія має налаштовувати науковців та освітян на акцентування мисленнєвої компоненти в пошуку істини, на розуміння стохастичності, принципової непередбачуваності результатів дослідження, які не можуть бути остаточними, абсолютними. Філософський підхід до синергетики дозволяє зрозуміти її як універсальний діалектичний спосіб осмислення світу, а не тільки як специфічну наукову теорію, що досліджує конкретні процеси самоорганізації, закономірності еволюції різноманітних динамічних підсистем світу. Розуміння синергетики виключно як науки не дає можливості вийти за межі кількісних характеристик, математичних моделей [28].

Авторами дослідження була підготовлена низка статей, в яких розглядалося питання оновлення змісту та форм методологічної підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії PhD [5, 24, 27, 28, 32, 33].

Слід зазначити, що сучасні методологічні підходи неможливі без розуміння «мовного питання», тобто бачення залежності результатів дослідження від мови науки, знаково-символічної системи, яка обрана конкретними науковцями. Це означає, що «рамочні» визначення, якими й досі переповнені шкільні і вузівські підручники, мають вельми відносний істинний зміст. В сучасній західній філософії науки наголошується, що у випадку використання різних мов науки в одній галузі при формуванні теорій, що спрямовані на сутнісні характеристики одного й того ж об'єкту, можлива ірраціональна ситуація, яку можна розуміти як взаємонеперекладаємість основних теоретичних положень. Ця ситуація зайвий раз переконує в тому, що на теоретичному рівні досліджень, навіть при формуванні аксіом, вчені як би підписують конвенцію, тобто домовляються щодо найбільш оптимального варіанту формулювання основоположень. Це свідчить про обов'язкову присутність певного суб'єктивного забарвлення наукового результату. Принципова помилковість будь-якого теоретичного положення (більша або менша) – це та ситуація, з якою зіштовхується науковець, не втрачаючи при цьому відчуття своєї особистісної та професійної гідності. В. Чуйко зазначає «якщо враховувати, що «гносеологічний образ» речі ніколи не може співпадати із самим предметом, а методологічні засоби здатні вказувати лише на відповідність наших міркувань попередньому досвіду, тоді не важко зрозуміти фундаментальну складність означеної проблеми [53, с. 56].

Зазначимо далі, що в більшості наукових досліджень знаходить широке застосування системний підхід. Однак в конкретно-наукових дослідженнях цей підхід нерідко розуміється спрощено, без урахування того, що інтегративні якості цілісної системи (в тому числі системи наукового знання того чи іншого рівня узагальнення в будь-якій галузі) неможливо дослідити суто шляхом аналізу та синтезу, без прискіпливого вивчення всіх найбільш суттєвих детермінацій, а також без розуміння об'єкта дослідження як відкритої системи в її взаєминах із навколишнім середовищем.

В процесі викладання дисципліни «Філософія та методологія науки» авторами дослідницької теми було виявлено також, що більшість здобувачів досить поверхово ознайомлені із сутнісним змістом понять «наукова проблема», «гіпотеза», «теорія», «закон природи», «закон науки», «закономірність». Але саме ці теоретичні поняття потребують чіткого формулювання, чіткої визначеності. В навчальній практиці зустрічаються ситуації, коли при написанні курсової або випускової роботи студент не може визначити сутнісний зміст наукової проблеми, помилково приймаючи за неї емпіричний опис поверхових властивостей об'єкта, що досліджується.

Зауважимо, що науковцю природознавчих та технічних галузей науки слід уважно поставитися також до співвідношення процедур розуміння та пояснення. Розуміння в сучасних наукових дослідженнях неможливе без врахування методологічних досягнень гуманітаристики – феноменологічного та герменевтичного підходів. В своїй статі ми зазначали, що слід також зосередитись на проблемі наукової раціональності, яка не може обмежуватися суто формальними визначеннями. Не заперечуючи розуміння раціональності як логічного слідування, економічного мислення, пов'язаності із ситуацією, стратегії прийняття рішень, поєднання знань в систему тощо, необхідно звернути увагу до сутнісного змісту цього поняття. Раціональність можна визначити як спосіб розумного відношення людини до світу, тобто оптимального співвідношення цілепокладання, механізмів його реалізації та результатів діяльності (теоретичної і практичної). Така філософська, отже моральна, інтерпретація раціональності сприятиме розвитку особистісної відповідальності, почуття власної гідності [32].

Узагальнюючи питання наукової методології слід зазначити, що філософія як метатеоретичний рівень знання про світ виконує важливу функцію синтезу, гармонійно поєднуючи чуттєвий досвід і мислення, емпіричні та власно теоретичні здобутки, виступаючи основою побудови онтології та світогляду. Філософська методологія зводить наукові здобутки до всезагальних визначень та використовує арсенал логіки та діалектики для пояснення процесуальності світу, оскільки конкретнонаукова методологія не в змозі піднятися до такого рівня універсалізму,

розуміння багатовимірності буття, а значить і способів його пізнання. Слід зауважити в цьому плані, що важливими підходами, які сприяють розумінню світу як цілісності буття та його процесуальності є математизація природознавства, зокрема фундаментальної фізики, а також теорія самоорганізації. Філософія науки надає науковцям розуміння того, що редукція пізнання буття до одного виміру, до результатів дослідження одним суб'єктом, навіть найталановитішим, сьогодні неможлива. Звідси найбільш важливою настановою науки є те, що велика кількість об'єктів є «некласичними», тобто такими які не можна безпосередньо спостерігати. Ця обставина примушує дослідника звернутися до філософії як метафізики та породжує необхідність формування певної кількості як споріднених, так і альтернативних теорій. Результати досліджень завжди будуть містити деякі суттєві або несуттєві помилки. В цьому плані вельми затребуваними є сьогодні методології К. Поппера, Т. Куна, П. Фейєрабенда, І. Лакатоса, Ст. Тулмена [35, 16, 47, 17, 46]. В методологічних пропозиціях названих авторів містяться важливі вказівки щодо світоглядних аспектів наукової діяльності, ролі суб'єкта в пізнавальному процесі. Філософія науки надає науковцю розуміння важливості не тільки суб'єкт-об'єктних, але й суб'єкт-суб'єктних відносин. Без посереднього або опосередкованого спілкування науковців результати дослідження можуть набувати більш хибного або спрощеного вигляду.

Таким чином, філософська методологія є якісно іншим рівнем методологічних розробок, що створені науковцями, які працюють в конкретних наукових галузях. Її метатеоретичні здобутки мають бути враховані як вагома детермінанта наукового теоретичного знання.

1.2. Компетентності філософсько-методологічної підготовки майбутніх магістрів і докторів філософії (PhD) та шляхи їх впровадження в навчальний процес

Важливе питання дослідження – науково-теоретичне й методичне підґрунтя філософсько-методологічної та загальнонаукової підготовки в українському університеті, що має забезпечити формування загальних і фахових компетентностей здобувачів вищої освіти. Зазначимо, що у вишах України освітні

програми різних галузей науки не зорієнтовані на типову дисципліну методологічного змісту, що є обов'язковою й затвердженою міністерством освіти і науки. З філософської точки зору відсутність такої єдиної дисципліни слід вважати переважно позитивним фактом, оскільки дозволяє викладачеві творчо поставитись до формулювання та розв'язання задач методологічної підготовки науковця. Однак існування суттєвих розбіжностей у розумінні змісту вельми складних, неоднорідних і навіть альтернативних методологічних настанов сучасної науки значно ускладнює комунікації вчених різних шкіл і напрямів, а також вибір найбільш оптимальних шляхів досягнення плідних наукових результатів.

Задача викладачів методологічних дисциплін – навчити майбутніх науковців розумінню антиномічності численних теоретичних побудов, толерантному ставленню до концепцій, що складають основу парадигм різних наукових співтовариств, вмінню відбирати «зерна істини», що можуть міститися в альтернативних теоріях. І далі – шляхом складного синтезу, системного підходу приходити до більш глибокого осягнення законів і закономірностей об'єкта дослідження. Викладачі філософсько-методологічних дисциплін обов'язково повинні включати в навчальні курси теми, що містять плюралістичний зміст, та навчати здобувачів вищої освіти основам наукової комунікації, яка ґрунтується на моральних засадах. Необхідно включати в зміст дисциплін методологічної підготовки докторів філософії PhD (назви яких в різних вишах можуть відрізнятися) основні проблеми сучасної філософії науки не тільки методологічного, але й світоглядного та етичного спрямування.

Зупинимося далі на деяких особливостях філософсько-методологічної підготовки освітніх рівнів «магістр» і «доктор філософії (PhD)». Сьогодні існує багато питань щодо змісту філософсько-методологічних дисциплін, що включені в навчальні програми названих рівнів освітньої підготовки, які, безумовно, є ланками єдиного навчального процесу. Однак можна визначити певні відмінності цих дисциплін. Викладаючи предмет «Філософія та методологія науки», слід, на наш погляд, акцентувати знання, теоретичну компоненту як методологічну основу магістерської програми підготовки. Майбутніх докторів філософії (PhD)

необхідно орієнтувати на більш творчі, вільно обрані здобувачем методологічні програми, підходи, прийоми та методи дослідження, що враховують загальнонаукові методологічні новації та найбільш вагомні методологічні здобутки наукової та суспільної галузей. Крім того, глибоке сприйняття власної філософської сучасної методології має допомогти здобувачу досягти більш суттєвих результатів, оскільки орієнтує на розуміння світу як цілісної системи, її впливів на всі структурні рівні, так і залежності фундаментальної структури універсуму від процесів на рівні підсистем і елементів [32].

Ю. О. Шабанова цілком доречно підкреслює значення світоглядної компоненти у формуванні стандартів підготовки докторів філософії в технічній сфері [54, с. 190]. Слід однак зауважити, що ми маємо формувати стандарти освітніх програм у відповідності до вимог не тільки сучасної європейської, як пише авторка, але й світової науки. Заслуговує на увагу також її пропозиція впровадити не суто загальний курс філософії науки, а й суттєво доповнити його питаннями наукової етики. У зв'язку зі включенням у свій авторський курс етичної проблематики Ю. О. Шабанова пропонує сформувані ціннісно-моральні орієнтації дослідника. До загальних компетенцій доктора філософії у вигляді вмінь вона включає спілкування в діалоговому режимі, соціальну відповідальність за результати дослідження, етичну експертизу наслідків наукових новацій, системне мислення (з аксіологічними, антропологічними й соціологічними компонентами), критичне мислення, еволюційне цілепокладання [54, с. 191]. На наш погляд, не всі перераховані компоненти можна віднести власне до вмінь, тобто сфери практичної реалізації теоретичного капіталу, який є більш універсальним, таким, що є мисленнєвим підґрунтям науково-дослідницької діяльності. Вважаємо за доцільне перелік компетенцій розпочати з власно мисленнєвих. Дещо незрозумілим серед запропонованих компетенцій є термін «еволюційне цілепокладання». Однак дозволимо собі дещо критично поставитись до компетентнісної моделі майбутнього доктора філософії, запропонованої авторами навчально-методичного посібника (за ред. В. І. Меньяло та ін.), в якій ігнорується власно філософсько-методологічний компонент. Тут названі шість основних груп компетентностей: дослідницько-інноваційні, загальнонаукові, спеціально наукові, психолого-педагогічні,

соціокультурні, іншомовні [23, с. 41]. У своїх авторських навчальних програмах з дисциплін «Філософія та методологія науки», «Історія і філософія науки» ми пропонуємо включити в компетентності, які узгоджуються із загальною та професійною підготовкою магістрів і докторів філософії (PhD), такі:

- базові знання з історії, філософії та методології науки;
- розуміння місця і ролі науки в суспільстві, цінностей наукової раціональності;
- вміння критично оцінювати та використовувати методологічні програми та методи сучасного наукового дослідження;
- володіння способами філософської та наукової аргументації, навичками застосування законів, принципів, категорій, що необхідні для осмислення природних і соціальних явищ, мисленневих процесів;
- здатність до самостійного навчання новітнім методам наукового дослідження;
- здатність розуміти зміст зарубіжних філософсько-методологічних праць, що не перекладені українською мовою, яка має бути забезпечена глибоким знанням однієї чи декількох іноземних мов на рівні B2;
- здатність до ефективних комунікативних взаємодій у науковому співтоваристві, в тому числі засобами інформаційних технологій;
- глибоке усвідомлення теоретичних положень етики науки, принципів професійної і соціальної відповідальності вченого, засвоєння основоположень академічної доброчесності та виконання їх в науково-теоретичній і науково-практичній діяльності [32, с. 148-149].

РОЗДІЛ 2

РЕАЛЬНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФСЬКО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ХЕРСОНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

2.1 Соціологічне дослідження стану загальнонаукової та філософсько-методологічної підготовки здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»

Для більш глибокого розуміння реального стану методологічної підготовки автором статті у жовтні-листопаді 2019 року була розроблена анкета та проведене анонімне опитування здобувачів вищої освіти освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» Херсонського державного університету. В опитуванні взяли участь 187 здобувачів (44% магістрантів першого року денної форми навчання), з них 132 – соціально-гуманітарного напрямку підготовки, 43 – природничо-наукового, 12 – економічного та технічного. Певна диспропорція в кількості здобувачів вказаних напрямів викликана тим, що автор статті викладала дисципліну «Філософія та методологія науки» переважно на соціально-гуманітарних факультетах та провела опитування саме на них. Однак, на наш погляд, результати опитування в незначній мірі відхиляються від загального стану методологічної підготовки в цілому по університету. Ми не ставили за мету чітку фіксацію результатів обов'язково у вигляді відсоткових процентів, оскільки деякі питання анкети передбачали не однозначні короткі відповіді, а більш-менш розгорнуті особистісні позиції.

Зробимо короткий огляд отриманих відповідей та прокоментуємо їх. Насамперед було поставлене питання чи співпадає обраний напрям підготовки за магістерською програмою з отриманою освітою рівня «бакалавр». Відповіді показали, що абсолютна більшість здобувачів продовжує навчання за напрямом підготовки, який вони опановували в бакалавріаті. Це заслуговує на позитивну оцінку, оскільки тенденція зміни фаху, перепрофілювання за 1,5-2 роки магістерської підготовки не гарантує отримання якісної освіти, навіть у випадку близьких за програмами підготовки спеціальностей. Більш прийнятним, на наш погляд, є паралельне навчання в бакалавріаті за двома напрямками підготовки. Серед поодиноких випадків перепрофілювання в магістратурі був такий: бакалавр за спеціальністю «Початкова освіта» навчається в магістратурі як за фахом, а також за спеціальністю «Географія». На наш погляд, подібна ситуація здатна дещо дискредитувати рівень підготовки магістрів-географів.

Друге питання стосувалося якості отриманих під час навчання в бакалавріаті науково-методологічних знань. Магістранти оцінили отримані знання та вміння за п'ятибальною системою наступним чином: соціально-гуманітарні спеціальності – 5 балів (5%), 4 бали (61%), 3 бали (34%); природничо-

наукові спеціальності – 5 балів (11%), 4 бали (68%), 3 бали (21%); програмно-інженерні та економічні спеціальності – 5 балів (29%), 4 бали (65%), 3 бали (6%). Незадовільні оцінки відсутні. Можна припустити, що не всі магістранти оцінили якість знань більш-менш об'єктивно, оскільки оцінки були поставлені переважно високі. Однак слід зазначити, що курс «Основи наукових досліджень» має недостатню кількість аудиторних годин, більшість питань курсу студенти мають опанувати самостійно, а не в діалозі з викладачем. Між тим сучасна методологія науки є ускладненою, вельми плюралістичною, отже потребує ґрунтовних обговорень на семінарських заняттях.

Відповіді на наступні питання дещо відкоректували виставлені магістрантами оцінки в гірший бік, показавши поверхове розуміння більшістю здобувачів того, що магістратура – це рівень освіти теоретичного, науково-методологічного спрямування.

Магістрантам було запропоновано назвати основні змістовні компоненти курсу «Основи наукових досліджень». У цілому задовільними можна назвати відповіді магістрантів, що спеціалізуються в галузях економіки та програмної інженерії, а також природничих наук. У відповідях були зазначені наступні теми: постановка наукових задач, організація наукового дослідження, особливості пошуку та обробки наукової інформації. Однак більшість магістрантів гуманітарних спеціальностей першочергову задачу курсу зрозуміли насамперед як ознайомлення із формальними вимогами до написання курсових робіт, зокрема питанням вибору теми дослідження, визначення мети і завдань, структури роботи. Основні змістовні компоненти курсу назвали лише декілька осіб.

Наступне питання стосувалося методів, які здобувачі використовували при написанні курсових робіт та наукових результатів, яких вони змогли досягти завдяки впровадженню цих методів. У відповідях більшості опитаних були зазначені методи аналізу та синтезу, системний підхід. Однак при цьому не були названі різновиди аналізу, які застосовуються в різних галузях науки. У відповідях також не прослідковувалося розуміння сутності системного підходу, який не є тотожним синтезу, сумачі та передбачає дослідження певного об'єкту як відкритої системи, що функціонує та взаємодіє з різними рівнями та структурами більш універсального

середовища. Для абсолютної більшості магістрантів I року навчання не є зрозумілим співвідношення філософських підходів, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Виявилось, що магістранти економічного та програмно-інженерного профілю у цілому обізнані з аксіоматичним методом, а також методами моделювання та прогнозування. 63% магістрантів-філологів називали компаративістський підхід, методи інтерпретації, логіко-семантичний, лінгвістичного спостереження; практично всі магістранти-історики – логічний та історичний, історико-генетичний, хронологічний. Однак викликає велику стурбованість той факт, що абсолютна більшість опитуваних не змогла дати відповідь на питання щодо результатів, яких вони досягли із застосуванням названих методів. Це свідчить про слабку практичну спрямованість методологічних знань, про певну відірваність теоретико-методологічної підготовки від потреб реальних наукових процесів, про слабкий зв'язок методології як теорії та наукової практики. На сьогодні, нажаль, ми маємо достатньо велику кількість навчально-методичних підручників та посібників із різноманітних дисциплін, в яких зміст теорій та методологічні підходи є такими, що відповідають науці класичного періоду, а не сучасним постнекласичним концепціям, що формуються на основі синергетичного світобачення та світорозуміння.

В цьому плані незрозумілими є пропозиції від міністерських структур, в яких рекомендовано об'єднати в шкільних навчальних програмах низку теоретично складних природничо-наукових дисциплін. Постає питання: чи може шкільний вчитель, навіть той, хто постійно працює над своїм професійним рівнем, дати учню більш-менш ґрунтовні та ще й осучаснені знання? Чи може університет підготувати вчителя, зокрема в галузях природознавчих наук, універсального, майже філософсько-методологічного профілю? На сьогодні це питання немає чіткої відповіді. Між тим сучасне природничо-наукове знання про світ, його будову й невинну мінливість здатне сформувати гнучке та самостійне, критичне мислення учня і студента, розуміння світу як сукупності нелінійних процесів.

Далі пропонувалося назвати методологічні питання та проблеми в контексті як загальнонаукової, так і спеціалізованої підготовки, що потребують розгляду на заняттях з дисципліни «Філософія та методологія науки», зокрема обговорення на

семінарах у форматі круглого столу. Аналіз відповідей показав, що лише деякі здобувачі (причому незалежно від напряму підготовки) розуміють зміст понять «наукова проблема», «методологічна проблема». Лише 11% всіх опитуваних назвали важливі теми для обговорення, що стосуються філософії та методології науки: метатеоретичний рівень наукового пізнання, проблема істини, мова науки, етика науки, етапи наукового дослідження тощо. На жаль, серед магістрантів педагогічного напряму підготовки виявилися й такі, що вважають методологію наукового дослідження непотрібною для подальшої педагогічної діяльності. Ця обставина не може не турбувати, оскільки шкільна освіта має бути спрямована на формування та розвиток дитини, яка не тільки багато чого знає, але здатна мислити, сумніватися, обирати найбільш дієві способи розв'язання складних розумових задач і найбільш оптимальні шляхи практичних дій. Від особистості вчителя, від рівня його теоретичної підготовки залежить наскільки освіченою буде молоде покоління, що має будувати успішну державу.

На останнє було запропоноване питання, чи планують здобувачі вищої освіти після завершення програми магістерської підготовки повністю або частково займатися науковою діяльністю. Ми звернули увагу опитуваних на те, що диплом магістра дає право викладати фахові дисципліни у вищому навчальному закладі та підкреслили, що викладач вишу є науково-педагогічним працівником. Із 132 магістрів соціально-гуманітарного напряму підготовки 17 відповіли «так», 7 – «можливо», із 43 магістрантів природничо-наукового напряму підготовки 3 відповіли «так», 7 – «можливо»; із 12 майбутніх магістрів економічного та програмно-інженерного фаху «так» не відповів ніхто, 1 – «можливо». У цілому лише 17,7% опитаних позитивно відповіли на поставлене питання. Результат свідчить про масове небажання магістрантів пов'язувати майбутню професійну діяльність із наукою. Це зумовлено не лише недостатнім фінансуванням наукових та освітніх закладів, не лише жорсткою прагматизацією суспільної думки, що викликана серйозними економічними та соціально-політичними проблемами, які у цілому є зовнішніми по відношенню до окремого індивіда. Ці причини не знімають з нас, викладачів університетів, відповідальності за формування гідного відношення здобувачів освіти до науки як соціального та професійного інституту

та до теоретичного мислення як основи усілякої високопрофесійної діяльності. В цьому плані особливо велику роль має відігравати цикл філософських дисциплін, які покликані виконувати як світоглядну, так і методологічну функцію, виховуючи у студентів повагу до розуму, формуючи відчуття власної гідності та бажання до неперервного інтелектуального саморозвитку.

Надані результати соціологічного дослідження були викладені у статті Поліщук І. Є. Про стан філософсько-методологічної та загальнонаукової підготовки бакалаврів і магістрів (на прикладі Херсонського державного університету). Педагогічні науки: Зб. наук. праць. Херсон, 2020. Вип. 90. С. 42-47.

2.2 Нова авторська програма з дисципліни «Філософія та методологія науки»

Навчальну програму планується подати до розгляду науково-методичною радою ХДУ та надання грифу Вченої ради ХДУ.

ВСТУП

Програма складена відповідно до вимог освітніх програм різних галузей науково-теоретичної та науково-практичної підготовки здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр».

Предметом даної дисципліни є наука як складний когнітивний феномен та соціальний інститут з точки зору сучасної філософії та методологій науки. В змісті програми враховані важливі методологічні настанови, що об'єднують в інтегративну цілісність різноманітні наукові галузі природничонаукового, гуманітарного та технічного спрямування.

Основою курсу є базова дисципліна «Філософія», а також різногалузеві теоретичні навчальні курси, що викладаються в університеті, зокрема такі, що акцентують методологічні питання конкретних наук і міждисциплінарних досліджень.

Програма складається із наступних змістових модулів:

1. Філософія науки як фундаментальний напрям сучасної філософії.
2. Методологічні проблеми сучасної науки.

I. Мета та завдання навчальної дисципліни

Основною метою дисципліни «Філософія та методологія науки» є підготовка майбутніх магістрів до науково-дослідницької та викладацької діяльності, що має гармонійно пов'язати сучасні метатеоретичні (філософські) підходи з загальнонауковими та конкретнонауковими методами дослідження.

Зміст програми зорієнтований на формування загальних і фахових компетентностей, програмних результатів навчання, що містяться в освітніх програмах підготовки магістрів.

Загальні компетентності, що формуються в процесі вивчення даної дисципліни:

- знання історії науки, основних періодів її розвитку (класичного, некласичного, постнекласичного);
- знання основних онтологічних категорій, особливостей наукових картин світу, гносеологічних та епістемологічних проблем науки;
- глибоке усвідомлення принципів наукової етики;
- вміння вести наукову дискусію, толерантно ставитись до представників різних наукових співтовариств та їх теоретичних здобутків.

Програмні результати навчання:

- володіння сучасними мета теоретичними підходами та загальнонауковою методологією, застосування цих підходів і методів в науково-дослідній і викладацькій діяльності;
- сформована здатність до критичного мислення та творчого розв'язання наукових проблем;
- сформований сучасний науково-теоретичний світогляд;
- високоморальна поведінка в професійній сфері, виконання принципів академічної доброчесності;
- сформована здатність до комунікацій в науковому середовищі, а також здатність до самокритики.

II. Інформаційний обсяг дисципліни.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Філософія науки як фундаментальний напрям сучасної філософії

Тема 1. Історія науки

Історія науки. Виникнення передумов наукових знань у стародавніх цивілізаціях. Міф і логос. Формування основ теоретичного мислення в давньогрецькій філософії. Теоретична спадщина Аристотеля: філософське та наукове знання. Наукові здобутки в середньовічній Європі. Роль університетів у розвитку теоретичного мислення. Концепція лінійного часу. Схоластика: вплив аристотелівської логіки. Номіналізм і реалізм: формування передумов новоєвропейської наукової методології. Подальший розвиток категоріального мислення. Антропологічні та соціально-політичні вчення. Наукові ідеї та концепції доби Відродження. Формування науки як професійного та соціального інституту в Новий час. М. Коперник Й. Кеплер, Г. Галілей. Формування поняття «закон природи». І. Ньютон: закони механіки. Принцип детермінізму. «Лапласівський детермінізм». Математизація наукового знання. Домінування кількісних методів наукового дослідження. Методологія XVII століття: емпіризм і раціоналізм. Наука в XIX столітті: фізика, хімія, біологія, психологія, соціологія. Термодинаміка. Еволюційна теорія Ч. Дарвіна. Соціологія О. Конта. Економічні вчення. Перетворення науки у виробничу силу. Наука кінця XIX – початку XX століття: фундаментальні відкриття. Наука XX – початку XXI століття: фізика, астрономія, хімія, біологія, соціальні науки. Синергетика, кібернетика. Нанотехнології, біотехнології, інформаційні технології, штучний інтелект.

Тема 2. Філософія науки

Співвідношення філософії та науки на різних етапах цивілізаційного розвитку. Джерела філософії науки. Історичні етапи розвитку філософії науки. Класичний позитивізм. О. Конт, Г. Спенсер, Дж. Ст. Мілль. Емпіріокритицизм. Р. Авенаріус. Махізм. Е. Мах. Неопозитивізм. Віденське коло. Р. Карнап, М. Шлік, Л. Вітгенштейн. Львівсько-Варшавська школа. Я. Лукасевич, К. Твардовський, А. Тарський. Критичний раціоналізм К. Поппера.

Постпозитивізм. І. Лакатос, Т. Кун, Ст. Тулмін, П. Фейєрабенд. Предмет сучасної філософії науки. Основні розділи філософії науки. Інтерналізм та екстерналізм. А. Койре. Дж. Бернал.

Тема 3. Онтологія науки

Основні онтологічні категорії: матерія, рух, простір, час, субстанція, енергія, інформація, система.

Поняття «картина світу» та його різновиди. Натурфілософська картина світу в Стародавній Греції (іонійська, атомістична, ідеалістична). Поняття «наукова картина світу». Функції наукової картини світу: світоглядна, нормативна, парадигмальна. Фізична картина світу як основа наукової картини світу. Класична (механістична) картина світу та її методологічні та соціокультурні наслідки. Проблема скінченності та нескінченності простору та часу в контексті класичних космологічних уявлень (М. Кузанський, Дж. Бруно, І. Ньютон). Причинність і необхідність в класичній фізиці. Динамічні закони. Некласична наукова картина світу. Термодинаміка. Дж. Карно: II начало термодинаміки, закон зростання ентропії. Р. Майєр Г. Гельмгольц: закон збереження енергії. Р. Клаузіус: гіпотеза «теплової смерті Всесвіту». К. Максвелл: закони електромагнетизму: ймовірнісна причинність в класичній фізиці. Статистичні закони як зв'язок необхідного та випадкового. Космологія та астрофізика. К. Ціолковський, А. Чижевський. Ноосферна концепція В. Вернадського. М. Планк: квантова механіка. Квантово-релятивістська космологія та астрофізика. А. Ейнштейн: СТВ і ЗТВ. Неевклідова геометрія Рімана та тензорний аналіз як основа загальної теорії відносності. Філософський характер ЗТВ. А. Фрідман, Е. Хаббл: ідея розширення Всесвіту. Е. Віттен: теорія суперструн. Вплив нових фізичних відкриттів на різноманітні наукові галузі та світогляд науковців.

Постнекласична наукова картина світу. Сучасні наукові підходи до матерії, простору та часу. Синергетика. Хаос в якості створюючого начала. Складноорганізовані системи та шляхи їх розвитку. Виникнення структур та їх еволюція. Поняття «біфуркація», «флуктуація», «темпоральність», «аттрактори»,

«диссипативні структури». Синергетика як спосіб розкриття закономірностей та умов протікання швидких лавиноподібних процесів нелінійного самостимулюючого зростання.

Глобальний еволюціонізм. Універсальна теорія Всесвіту. Антропний принцип. Проблема коеволюції суспільства та природи.

Тема 4. Гносеологія та епістемологія

Рівні мислення (розсудок, розум). Поняття, судження, умовивід як форми мислення.

Особливості наукового пізнання. Емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання: специфіка та взаємозв'язки. Емпіричне дослідження, його прийоми та засоби. Наукове спостереження, опис, порівняння, вимірювання. Гносеологічна функція приладів. Поняття «факт дійсності» та «науковий факт». Фактуалізм та теоретизм у розумінні природи факту. Емпіричні узагальнення.

Теоретичний рівень наукового дослідження, його структурні компоненти. Наукова ідея. Наукова проблема. Гіпотеза та її різновиди. Шляхи розвитку гіпотетичного знання: спростування, уточнення у власних межах, підтвердження та перетворення в теорію. Структура та функції наукової теорії. Основні компоненти теорії: вихідні основи (фундаментальні категорії, поняття, принципи, рівняння, закони, аксіоми), ідеалізований об'єкт, логіка теорії, метод теоретичні (філософські) принципи, соціокультурні та аксіологічні аспекти. Основні типи теорій. Специфіка теорій соціально-гуманітарних наук. Розуміння та пояснення. Роль суб'єкта в пізнавальному процесі.

Поняття «закон природи» та «закон науки». Класифікація законів. Можливості об'єктивації (матеріалізації) теорій. Поняття «закономірність». Співвідношення законів і закономірностей в світлі синергетичної методології. Діалектична єдність емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання. Метатеоретичний рівень наукового пізнання та його основні складові – загальнонаукове знання і філософські основи науки.

Структура загальнонаукового знання: частковонаукова та загальнонаукова картина світу; частковонаукові та загальнонаукові гносеологічні, методологічні, логічні та аксіологічні принципи.

Метатеоретичний рівень знання та його значення для логіко-математичних наук. Металогіка. Проблеми несуперечливості, доказовості, конструктивності математичних і логічних теорій. Метатеоретичний рівень як фундаментальна основа природничонаукових та соціально-гуманітарних наук.

Онтологічні основи парадигмальної теорії (в межах конкретної науки) та їх значення для конкретнонаукової картини світу.

Проблема істини: класична, семантична, когерентна, прагматична концепції істини. Об'єктивна і суб'єктивна істина. Абсолютна і відносна істина. Конкретність істини. Критерії істини.

Тема 5. Наука як культурно-цивілізаційний феномен

Соціологія та етика науки. Наука в системі духовної культури. Наука як соціальний інститут. Класична соціологія знання. Дж. Бернал. Праця «Соціальна функція науки». Екстенсивний характер науки. Планове начало в науці.

Р. Мертон: «інституціональна» соціологія науки та її основні вимоги: внесок у розвиток соціального знання в цілому і самостійність предмету, понятійної бази та методів дослідження. Типологічні відмінності науки як соціального інституту. «Співтовариство» як внутрішній тип інституціональної організації науки, його відмінність від державної бюрократії. Основні організаційні характеристики соціальної системи типу «співтовариство». Постійне зростання масиву удостовереного наукового знання як мета науки. Імперативи наукового етосу Р. Мертона: універсалізм, колективізм, організований скептицизм, безкорисливість. Соціальні характеристики наукової професії: володіння сукупністю спеціальнонаукових знань, інститут професії та його відповідальність за їх зберігання та поширення, наявність форм винагороди як стимулів професійної діяльності та мотивація щодо кар'єрного зростання.

Когнітивна соціологія науки. Філософський і соціологічний портрет вченого. Вивчення суспільної думки про науку та науковця. Психологія наукової діяльності. Університет як осередок освіти та науки. «Невидимий коледж» як неформальна комунікативна структура науки, як низка особистісних контактів між вченими і процедур обміну інформацією, що не має чітко зафіксованих меж. Відмінності між школою в науці та «невидимим коледжем». Опонентне коло вченого.

Типи комунікацій: комунікація як обговорення поточних даних досліджень, співавторство, наставництво, колегіальність.

Етика науки: проблема професійної відповідальності вченого. Академічна добродетель. «Цитат-поведінка» як діяльність вчених по використанню у своїх публікаціях наукових посилань. Моральні проблеми інтелектуальної власності.

Проблема соціальної відповідальності вченого. Зростання тенденції ідеологізації та політизації науки. Наукові співтовариства, їх участь у суспільних рухах і діяльності громадських організацій.

Тема 6. Наука як основа економічного та соціального прогресу, інноваційного розвитку сучасного суспільства

Глобальні кризи та наука. Наука в техногенній цивілізації (фаза «суспільства ризику»). Наука та матеріально-технічна сфера суспільства. Проблема інтеграції сучасної науки та виробництва. Інноваційна діяльність та її структура. Поняття інноваційної економіки. Інноваційна конкурентоспроможна економіка та сучасна науково-технічна політика. Роль науки в побудові стратегій інноваційного розвитку суспільства. Новітні науково-технічні розробки як шлях до інформаційного суспільства. Інформатизація різноманітних форм людської діяльності. Наука як пріоритет національного розвитку України. Вплив транснаціонального характеру економіки, глобалізації науки, інформаційних процесів на стан науки в Україні. Стратегія інтеграції національної інноваційної сфери в транснаціональну. Наукова та інженерно-технологічна продукція як частина валового внутрішнього продукту. Роль держави в управлінні розвитком науки. Податкова та кредитна політика: податкові преференції для капіталу в наукових та науково-технічних галузях. Стимулювання розвитку дрібного та

середнього інноваційного бізнесу («венчурних фірм»). Пошук ефективних шляхів засвоєння високих технологій. Професійний моніторинг науково-технічної сфери.

Належне фінансування університетської науки та освітніх програм підготовки майбутніх науковців магістрів і докторів філософії PhD різних галузей наукового знання.

Публічність сучасної наукової політики. Суспільний контроль розвитку науки та використання її досягнень. Створення престижного іміджу науки та науковця засобами масових комунікацій і виховної роботи в освітніх закладах.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Методологічні проблеми сучасної науки

Тема 1. Методологія та метод

Поняття методології. Різновиди методологій в історії науки (метафізична, діалектична, позитивістська, модерністська, постмодерністська).

Типи співвідношення філософії та конкретних наук. Проблема інтеграції наукового знання, значення філософських підходів – діалектичного, метафізичного, аналітичного, інтуїтивного, феноменологічного, герменевтичного. Різновиди діалектики (антична, ідеалістична, матеріалістична). Принцип історизму. Категорії та закони діалектики, їх оцінка з позицій сучасної філософії та науки. Загальнонаукові методологічні принципи та критерії достовірності наукових результатів: вимоги системності, доказовості, універсальності, верифікованості (фальсифікованості) теорій, принципової простоти та передбачувальної здатності.

Основні загальнонаукові поняття: інформація, система, елемент, структура, функція, модель, вірогідність. Зв'язок основних понять синергетики із філософськими категоріями: буття, розвиток, становлення, простір, час, закономірність, випадковість, можливість і дійсність.

Наукові методи та їх класифікація: загальнонаукові, загальнологічні, конкретнонаукові. Методи фундаментальних і прикладних досліджень. Методи дослідження та методи викладу результатів дослідження. Методи природознавства та методи соціально-гуманітарних наук, їх взаємовпливи.

Методи якісні та кількісні, вірогіднісні, методи безпосереднього та опосередкованого пізнання.

Методи емпіричного дослідження: спостереження, експеримент, порівняння, опис, вимірювання.

Методи теоретичного дослідження: моделювання, формалізація, ідеалізація, аксіоматичний метод, гіпотетико-дедуктивний метод, метод сходження від абстрактного до конкретного, логічний та історичний.

Загальнологічні методи наукового дослідження: аналіз і синтез, індукція, аналогія, абстрагування, узагальнення, вірогіднісно-статистичні методи, системний підхід. Різновиди аналізу.

Конкретнонаукові методи дослідження. Дисциплінарні методи дослідження, що застосовуються в кожній фундаментальній науці як комплекси дисциплін. Методи міждисциплінарних досліджень: інтегративні прийоми та засоби дослідження, що є результатом сполучення різних рівнів методології на перетині наукових дисциплін, їх застосування в комплексних наукових програмах.

Тема 2. Сучасні методологічні концепції

Критичний раціоналізм К. Поппера. Проблема демаркації знання – відділення наукового знання від наукового. Фальсифікація як метод принципового спростування наукових тверджень. Принцип фаллібізму. Гіпотетичний характер наукового знання. Зростання знання як висування сміливих гіпотез та здійснення їх спростування. Ідеї неодарвінізму та принципи емерджентного розвитку. Теорія «трьох світів»: фізичний світ, ментальний світ та світ об'єктивного знання («третій світ»). Відкрите суспільство. Застосування принципів критичного раціоналізму в дослідженні тоталітарних ідей в філософії. Теоретичне і практичне значення соціально-філософської спадщини К. Поппера.

Методологія науково-дослідних програм І. Лакатоса. Універсальна концепція розвитку науки ідея науково-дослідних програм, що конкурують. «Позитивна евристика», «негативна евристика», «жорстке ядро», допоміжні

гіпотези («захисний пасок»). Стадії розвитку дослідницьких програм. Можливості використання концепції І. Лакатоса в науковій практиці.

Дисциплінарно-парадигмальна модель організації та еволюції науки Т. Куна. Поняття наукове співтовариство, парадигма, дисциплінарна матриця. Історико-науковий процес як чередування епізодів конкурентної боротьби між різними науковими співтовариствами. Традиції та новації. «Нормальна наука» та наукова революція. Різновиди наукових революцій та їх світоглядне значення.

«Анархістська епістемологія» П. Фейєрабенда. Сполучення ідей критичного раціоналізму, пізнього Л. Вітгенштейна «наукового матеріалізму». Теза «теоретичного реалізму»: сприйняття певної теорії як детермінація способу сприйняття явищ. Зростання знання як результат проліферації (розмноження) теорій, які й неспівмірними. Теоретичний і методологічний плюралізм. Теоретичне та ідеологічне навантаження знання. Заперечення можливості універсального методу пізнання. Творче мислення як заперечення слідування методу. Розширення предмету та методологічного інструментарію епістемології.

Еволюціоністська програма дослідження науки Ст. Тулмена. Ідея історичного формування та функціонування «стандартів раціональності» та розуміння як основа наукової теорії. Еволюція наукових теорій як безперервний відбір концептуальних новацій. Теорії як особливого роду «популяції» понять (біологічна аналогія). Розвиток науки як подоба біологічної еволюції. Наука як сукупність інтелектуальних дисциплін і професійний інститут.

Представники «наукової еліти» як носії наукової раціональності. Критика догматизму вимога конкретно-історичного підходу до розвитку науки. «Багатовимірність» розуміння наукових процесів із залученням даних соціології, соціальної психології, історії науки.

Концепція особистісного знання М. Полані. «Посткритичний раціоналізм». Майстерність людини як науковця. Невід'ємність науковця від знання, що виробляється ним. Науковий досвід як внутрішнє переживання, внутрішня віра в

науку, її цінність. Зацікавленість вченого в пошуку об'єктивної наукової істини, особистісна відповідальність перед нею.

Модель епістемі М. Фуко. «Археологія знання»: виявлення історичних умов можливостей медицини, біології, гуманітарних наук за допомогою ідей некумулятивності пізнання. Співіснування багатьох ідей в науці, межі та перешкоди між ними. Три епістемі (пізнавальних поля): Відродження, класичний раціоналізм і сучасність. Мова як самостійна сила в сучасній епістемі.

Соціологічні моделі еволюції науки (Х. Новотні та М. Гіббонс, Г. Іцкович та Л. Ледейдорф).

Тема 3. Методологічні проблеми постнекласичної науки

Проблема дослідження мегасвіту. Сучасний еволюціонізм. Космічна, хімічна, геологічна, біологічна еволюція, еволюція суспільства, еволюція інформації. Нелінійна наука. Нелінійний Всесвіт: закони природи – можливості та вірогідність. Формування наукового апарату нелінійної картини світу. Фундаментальна роль випадковостей. Концепція І. Пригожина.

Нове розуміння майбутнього. Спектр альтернативних віртуальних сценаріїв. Антропний принцип (роль і місце розумного життя у Всесвіті). Констатація пристосованості Всесвіту до існування в ньому людини. Принципи коеволюції соціуму та середовища. Особливості сучасного соціального пізнання: присутність суб'єкта в предметі соціального пізнання.

Проблема міждисциплінарних зв'язків і підходів. Зближення концептуальних основ і методів природничих, соціально-гуманітарних і технічних наук.

III. Рекомендована література.

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький І. П. Філософія науки: навч. посіб. Харків: ХНЕУ, 2005. 128 с.
2. Будко В. В. Философия науки: Учеб. пособие. Харьков: Консум, 2005. 268 с.
3. Галіченко М. В., Поліщук І. Є. Хрестоматія з історії та філософії науки. Херсон, 2018. 158 с,
4. Гришанов І. В., Поліщук І. Є. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів та аспірантів усіх спеціальностей. Частина І. Херсон: Вид-во ХДУ, 2004. 120 с.
5. Гришанов І. В., Поліщук І. Є. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів та аспірантів усіх спеціальностей. Частина ІІ. Херсон: Вид-во ХДУ, 2004. 84 с.
6. Добронравова І. С. Новітня західна філософія науки: підручник. Київ: ПАРАПАН, 2008. 214 с.
7. Добронравова І., Білоус Т., Комар О. Новітня філософія науки: підручник. Київ: Логос, 2009. 244 с.
8. Добронравова І. С., Сидоренко Л. Філософія та методологія науки: підручник. Київ: ВПЦ Київський університет, 2008. 223 с.
9. Іщенко М. П., Руденко І. І. Філософія науки: питання теорії і методології: навч. посіб. Київ: УБС НБУ, 2010. 444 с.
10. Кузь О. М., Чешко В. Ф. Філософія науки: навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 172 с.
11. Максюта М. Є. Філософія науки: Навч. посіб. Київ: Урожай, 2004. 418 с.
12. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / За ред. І. С. Добронравової, О. В. Руденко. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
13. Петінова О. Б. Філософія науки: навч. посіб. Одеса, 2018. 213 с.

- 14.Петрушенко В. Л. Філософія і методологія науки: навч. посіб. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2016. 184 с.
- 15.Поліщук І. Є., Галіченко М. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки»: Науково-методичне видання. Херсон: Айлант, 2009. 76 с.
- 16.Попович М. В., Кримський С. Б., Йолон П. Ф. Теорія смислу в гуманітарних дослідженнях та інтенціональні моделі в точних науках. Київ: Наукова думка, 2012. 456 с.
- 17.Пронський В. М. Філософія науки: Конспект лекцій для аспірантів, пошукачів та магістрів. Київ: НТУУ «КПІ», 1997. 200 с.
- 18.Ратніков В. С., Макаров З. Ю. Історія та філософія науки: хрестоматія: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2009. 416 с.
- 19.Ратніков В. С. Основи філософії науки та філософії техніки: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2012. 291 с.
- 20.Самардак М. М. Філософія науки. Напрями, теми, концепції: навч. посіб. Київ: ПАРАПАН, 2011. 203 с.
- 21.Семенюк Е., Мельник В. Філософія сучасної науки та техніки: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 306 с.
- 22.Сергієнко В. В. Філософські проблеми наукового пізнання: навч. посіб. Кременчук: Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського, 2011. 103 с.
- 23.Філософія науки: навч. посіб. / за ред. Афанасьєва Л. В. Мелітополь: Люкс, 2011. 207 с.
- 24.Філософія науки: навч. посіб. / за ред. Фірсова Л. В. Харків: ППВ «Нове слово», 2003. 335 с.
- 25.Філософія науки: підручник / за ред. І. С. Добронравової. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 255 с.

26. Філософія науки (методи та форми наукового пізнання): навч. посіб. для самот. роботи / А. О. Осипов; Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля. Дніпропетровськ: Дніпропетр. ун-т ім. А. Нобеля, 2014. 195 с.
27. Філософія науки та інноваційного розвитку / за наук. ред. Л. А. Чекаля. Київ: Ніжин, 2011. 327 с.
28. Ханстантинов В. О. Філософія науки: Курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 188 с.
29. Штанько В. И. Философия и методология науки. Учеб. пособие. Харьков: ХНУРЭ, 2002. 292 с.
30. Штанько В. І. Філософія і методологія: сучасної науки. Підручник. Харків, 2017. 177 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Апель К. О. Априорі спільноти комунікації та основи етики. До проблеми раціонального обґрунтування етики за доби науки. Сучасна зарубіжна філософія: Течії і напрямки. Хрестоматія. Київ: Ваклер, 1996. С. 359-412.
2. Арутюнов В. Х., Мішин В. М., Свінцицький В. М. Методологія соціально-економічного пізнання. Навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2005. 353 с.
3. Білоус Т. М. Натуралізм у сучасній філософії науки: когнітивні засади. Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Філософія. 2013. Вип. 663-664. С. 246-252.
4. Білоус Т. М. Натуралістична філософія економіки. Філософська думка. Київ, 2016. № 2. С. 81-93.
5. Вернадський В. І. Про науковий світогляд [пер. М. Кратко]. Київ: НАН України; Центр гуманітарної освіти, 1996. 56 с.
6. Добронравова І. С. Норми наукового дослідження в нелінійному природознавстві. Філософська думка. Київ, 1999. № 4. С. 36-48.

7. Добронравова І. Практична філософія науки. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.
8. Добронравова І. С. Практична філософія постнекласичної науки про наукову істину та людську свободу. Філософія освіти. 2014. № 2. С. 224-234.
9. Єрмоленко А. М. Екоетика у світлі парадигмального повороту в філософії (попередні зауваги до критики екологічного розуму). Філософська думка. Київ, 2008. № 3. С. 88-108.
10. Єрмоленко А. М. Екологічна етика: проблема обґрунтування. Практична філософія. 2003. № 3. С. 133-148.
11. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. / *Das Prinzip Verantwortung. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation*; пер. з нім. А. Єрмоленка. Київ: Лібра, 2001. 400 с.
12. Кадикало А. М. Аспекти трансформації орієнтирів наукового мислення. Практична філософія. Київ, 2016. № 4. С. 134-140.
13. Кадикало А. М. Статус «об'єктивного суб'єкта» в науковому пізнанні. Вісник ЛНУ. Серія: філософські науки. Львів, 2015. Вип. 17. С. 49-56.
14. Кадикало А. М. «Стіна» Планка як агностичний принцип у фундаментальному науковому пізнанні. Науковий журнал «Гуманітарні візії». Львів, 2016. № 1. С. 79-85.
15. Кисельов М. М. Біологічна етика в системі практичної філософії. Практична філософія. Київ, 2000. № 1. С. 166-177.
16. Комар О. В. Гуманізація науки чи натуралізація філософії? Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Філософія. 2009. Вип. 466-467. С. 82-86.
17. Марчук М. Г. Ціннісні потенції знання. Чернівці: Рута, 2001. 319 с.
18. Ожеван М. Фундаментальний характер випадковості та антропні принципи самоорганізації «суспільства ризиків». *Sententiae: наук, праці Спілки*

- дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). Вінниця, 2007. Вип. 1. С. 126-134.
19. Повторева С. М. Структурний підхід – структуралізм – постструктуралізм: еволюція методології та її поширення в гуманітарних студіях: Монографія. Львів: Вид-во Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2010. 332 с.
20. Попович М. В. Раціональність і виміри людського буття. Київ: Сфера, 1997. 451 с.
21. Рижко В. А. Сучасні інновації в наукових і освітянських методологіях та практиках: напрямки та проблеми. Наукові і освітянські методології та практики. Київ, 2004. Вип. 2. С. 18-30.
22. Сидоренко Л. І. Аксиологія постнекласичної науки. Сучасна українська філософія: традиції, тенденції, інновації: зб. наук: праць / відп. ред. А. Є. Конверський, Л. О. Щашкова. Київ, 2011. С. 204-222.
23. Сидоренко Л. І. Проблеми етики науки в постнекласичному дискурсі. Філософські проблеми гуманітарних наук: альманах. Київ, 2010. № 19. С. 11-125.
24. Сидоренко Л. І. Університетська школа філософії та методології науки: підсумки та перспективи певних напрямів. Наукові записки. Філософський факультет. КНУ імені Тараса Шевченка, КПВД «Педагогіка». Київ, 2004. Т. XII. С. 155-162.
25. Скотнай В. Раціональне та ірраціональне в науці й освіті. Київ – Дрогобич: Коло, 2003. 288 с.
26. Тейлор Ч. Подолання епістемології. Після філософії: кінець чи трансформація / Чарльз Тейлор; пер. з англ. О. М. Соболю; упоряд.: К. Банес та ін. Київ, 2000. С. 406-431.
27. Чуйко В. Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки: Монографія. Київ: КНУШ, 2000. 252 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

1. Айтов С. Ш. Філософія науки К. Поппера: історично-антропологічні елементи методології. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: історія і філософія науки і техніки. 2014. Т. 22. С. 45-49.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduifnt_2014_22_22_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduifnt_2014_22_22_6)
2. Білоус Т. Філософія науки у системі сучасної освіти: філософія конкретних наук та філософія експерименту. Філософська думка. Київ, 2013. № 5. С. 113-123.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Philos_2013_5_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Philos_2013_5_15)
3. Владленова І. В. Розвиток позитивістської традиції в філософії науки. Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 88. С. 103-111.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UniN/gileya_2014_88_27](http://nbuv.gov.ua/UniN/gileya_2014_88_27)
4. Галіченко М., Пшішук І. Проблема застосування синергетичної методології в соціально-гуманітарних науках. Південний архів. Іст. науки.: Зб. наук. праць. 2010. Вип. 31-32. С. 26-34.
[URL:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pain/2010_31_32/Gal_Pol.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pain/2010_31_32/Gal_Pol.pdf)
5. Гейко С. М. Соціологія знання та науки в контексті філософії науки. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки. 2012. № 995, вип. 46. С. 114-117.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2012_995_46_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2012_995_46_26)
6. Гейко С. М. Соціально-філософські виміри науки: історичний розвиток соціалізації науки та сучасні параметри наукової професії. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, Серія: Теорія культури і філософія науки. 2013. № 1057, Вип. 49(1). С. 23-25.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2013_1057_49%281%29_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2013_1057_49%281%29_6)
7. Герасимчук А. А. Методологія філософії та методологія науки: порівняльний аналіз. Актуальні проблеми сучасної філософії та кризи: виклики сьогодення: зб. наукових праць / за заг. ред. проф. Сауха П. Ю., 8 грудня 2010 р, Житомир. [Електронний ресурс].
[URL:http://www.zu.edu.ua/ist_kaf3_sklad.html](http://www.zu.edu.ua/ist_kaf3_sklad.html)

8. Добронравова І. С. Концепції наукової раціональності в сучасній філософії науки [Електронний ресурс].
[URL:http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/pidrl.html](http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/pidrl.html)
9. Добронравова І. С. Філософія науки. Підручник. для аспірантів. [Електронний ресурс].
[URL:http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/PhN/zmist.html](http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/PhN/zmist.html)
- 10.Добронравова І. С., Сидоренко Л. І. Петрущенков С. П., Шашкова Л. О. Філософія науки. Київ, 2002. [Електронний ресурс].
[URL:http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr/zmist.html](http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr/zmist.html)
- 11.Добронравова І. С., Фінкель Л. С. Динамічний хаос у соціумі як середовище соціальної самоорганізації. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2005. № 1. С. 168-180.
[URL:http://www.philsci.univ.kiev.ua](http://www.philsci.univ.kiev.ua)
- 12.Заглада В. М. Взаємозближення наукової істини і цінностей у сучасному науковому пізнанні. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2018. № 1. С. 26-31.
[URL:http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/27852](http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/27852)
- 13.Заглада В. М. Взаємозумовленість і динаміка внутрішніх і зовнішніх цінностей аксіосфери науки. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2015. № 81. С. 10-15.
[URL:http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/19874](http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/19874)
- 14.Книш І. В. Гуманітарні та природничі науки в постнекласичній освіті. Філософія науки: традиція та інновації. 2013. № 2. С. 25-33.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/FilosNauk_2013_2_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/FilosNauk_2013_2_5)
- 15.Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії. Київ: Основи, 1996. 615 с.
[URL:http://litopys.org.ua/colin/colin.html](http://litopys.org.ua/colin/colin.html)

- 16.Лаута О. Д. Співвідношення науки та філософії в контексті філософії науки. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки. 2013. № 1057, вип. 49(1). С. 36-39.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2013_1057_49\(1\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2013_1057_49(1)_9)
- 17.Марчук М, Сербін М. Прагматизм і неопрагматизм у контексті сучасної філософії науки. Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Філософія. 2014. Вип. 726-727. С. 92-97.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2014_726-727_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2014_726-727_20)
- 18.Онуфрійчук Р. В. Методологічна легітимізація багатомірної моделі реальності в сучасній філософії науки. Гілея: науковий вісник. 2013. № 72. С. 312-316.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_72_60](http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_72_60)
- 19.Поліщук О. П. Інтуїтивне мислення. Практична філософія. Київ, 2003. № 2. С. 37-44.
[URL:http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/8781](http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/8781)
- 20.Поліщук О. П. Постнекласична наука: соціально-гуманітарний поворот. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2010. № 53. С. 3-7.
[URL:http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/4563](http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/4563)
- 21.Самардак М. М. «Критична теорія» науки Франкфуртської школи (до 80-ліття Франкфуртського інституту соціальних досліджень) ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2003.№ 12. С. 19-23.
[URL:http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/94](http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/94)
- 22.Самборська О. Кореляція епістемних і метафізичних аспектів у сучасній філософії науки. Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Філософія. 2011. Вип. 561-562. С. 60-64.
[URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2011_561-562_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchu_fil_2011_561-562_13)

23. Саух П. Ю. Феномен наукової школи в контексті реалій сучасної науки. Становлення і розвиток науково-педагогічних шкіл: проблеми, досвід, перспективи: зб. наук, праць. 2012. С. 44-51.
[URL: http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/18412](http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/18412)
24. Свінціцька О. І. Теоретичне підґрунтя інтуїтивізму Б. Кроче. Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: творче, критичне і практичне мислення: зб. наук, праць / [за заг. ред. д. філос. н. Поліщук О. П.]. 2009. С. 101-103.
[URL: http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/9919](http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/9919)
25. Сидоренко Л. І. Філософія науки В. И. Вернадского. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. 2013. Вип. 3. С. 25-27.
[URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2013_3_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2013_3_7)
26. Сітько С. П. Квантово-механічна основа багатоманітної диференційної стійкості живого [Електронний ресурс]. Фізика живого. 2005. № 1. С. 5-8.
[URL: http://www.sergiysitko.org.ua](http://www.sergiysitko.org.ua)
27. Спиця Н. В. Філософія науки: від Нового часу до сьогодення. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2012. Вип. 49. С. 152-158.
[URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2012_49_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpqgvzdia_2012_49_17)
28. Шашкова Л. О. Історичний перспективізм і культурно-історичний проект філософії науки: методологічні паралелі. Філософські проблеми гуманітарних наук. 2018. № 1. С. 32-37.
[URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fpqn_2018_1_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fpqn_2018_1_7)
- IV. Форма підсумкового контролю успішності навчання – диференційований залік.**
- V. Засоби діагностики успішності навчання:** усне опитування, написання контрольних, тестових та творчих робіт. Підсумкова контрольна робота або колоквиум за заліковими питаннями.

ВИСНОВКИ

Дослідження реального стану методологічної підготовки магістрів і докторів філософії PhD дало можливість сформулювати пропозиції щодо поліпшення її якості. Слід зазначити, що висока якість цієї підготовки має бути забезпечена всім професорсько-викладацьким складом. Викладачі університету повинні зосередити свої зусилля насамперед не на кількість наукових і методичних праць, не на кількість цитувань. Головна задача – зробити основним критерієм якісної навчальної діяльності осучаснені освітні програми, підґрунтям яких мають бути нові наукові й методичні здобутки як зарубіжних, так вітчизняних науковців і філософів, в тому числі власні розробки викладачів університету. Це вимагає від кожного викладача постійної роботи над підвищенням рівня своєї методологічної підготовки. Ознайомлення із новаціями методологічного спрямування має відбуватися як шляхом стажування в українських і зарубіжних університетах, наукових закладах, участі у різноманітних програмах професійного вдосконалення, так і шляхом самостійного вивчення нової теоретичної загальнонаукової і філософської літератури, використовуючи бібліотечні фонди та електронні ресурси.

Важливим є посилення міждисциплінарних зв'язків науковців, діалог у форматі міжкафедральних семінарів, від яких ми, на жаль, відмовились, а також круглих столів із запрошенням філософів інших університетів, які працюють в галузі методології науки. Є пропозиція започаткувати проведення семінарів, інших заходів для викладачів різних фахових дисциплін з питань синергетичної методології та можливостей її впровадження в різноманітні наукові галузі. Необхідно також приділити увагу питанням етики науки, оскільки вони торкаються вельми важливих аспектів відповідальності вченого професійного та соціального спрямування в умовах сучасного «суспільства ризику». В своїх публікаціях автори дослідження зазначали необхідність виваженого колегіального рішення університетської спільноти щодо підвищення в освітніх програмах «питомої ваги» методологічних питань. Це буде сприяти більш цікавому та ґрунтовному навчанню, спрямованому

на розвиток критичного мислення, формування здатності обирати найбільш оптимальні методологічні шляхи отримання плідного наукового результату.

Вважаємо за доцільне включення в компетентності магістрів і докторів філософії (PhD) базових знань із сучасної філософії та методології науки, логіки та вміння їх використовувати в наукових дослідженнях. Отже, основною метою методологічної підготовки в університеті є підвищення когнітивного й соціального статусу сучасної філософії науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторська навчальна програма з дисципліни «Історія і філософія науки». І. Є. Поліщук. Збірник авторських навчальних програм дисциплін із соціально-гуманітарної та методологічної підготовки [Електронний документ]. Херсон, 2018. С. 164-172.
Режим доступу до джерела: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6649>.
2. Авторська навчальна програма з дисципліни «Філософія та методологія науки» / І. Є. Поліщук. Збірник авторських навчальних програм дисциплін із соціально-гуманітарної та методологічної підготовки [Електронний документ]. Херсон, 2018. С. 143-153.
Режим доступу до джерела: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6651>.
3. Балюк А. С. Особливості підготовки майбутніх магістрів гуманітарних спеціальностей до організації науково-дослідної діяльності. Наука і освіта. 2015. № 9. С. 7-11.
4. Білоус Т. Філософія науки у системі сучасної освіти: філософія конкретних наук та філософія експерименту. Філософська думка. Київ, 2013. № 5. С. 113-123.
5. Галіченко М. В., Поліщук І. Є. Філософсько-методологічна підготовка здобувачів вищої освіти в українському університеті: реальний стан і перспективи. II International scientific conference «Modernization of the education

system: world trends and national peculiarities» Conference proceedings, February 22th, 2019. Kaunas: Izdevnieciba Baltija Publishng. P. 429-431.

6. Галіченко М. В., Поліщук І. Є. Хрестоматія з історії та філософії науки. Херсон, 2018. 158 с.
[URL:http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/8330](http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/8330)
7. Гришанов І. В., Поліщук І. Є. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів та аспірантів усіх спеціальностей. Частина І. Херсон. Вид-во ХДУ, 2004. 120 с.
8. Гришанов І. В., Поліщук І. Є. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки» для магістрантів та аспірантів усіх спеціальностей. Частина ІІ. Херсон. Вид-во ХДУ, 2004. 84 с.
9. Добронравова І. С. Новітня західна філософія науки: підручник. Київ: ПАРАПАН, 2008. 214 с.
10. Добронравова І., Білоус Т., Комар О. Новітня філософія науки: підручник. Київ: Логос, 2009. 244 с.
11. Добронравова І., Сидоренко Л. Філософія та методологія науки: підручник. Київ: ВПЦ Київський університет, 2008. 223 с.
12. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної ради. 2017. № 38-39. С. 380.
13. Іщенко М. П., Руденко І. І. філософія науки: питання теорії і методології: навч. посіб. Київ: УБС МБУ, 2010. 444 с.
14. Книш І. В. Гуманітарні та природничі науки в постнекласичній освіті. Філософія науки: традиція і новації. 2013. № 2. С. 25-33.
15. Кузь О. М., Чешко В. Ф. Філософія науки: навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 172 с.

16. Кун Т. Структура научных революций. Москва: OZON. 2009. 310 с.
17. Лакактос И. Избранные произведения по философии и методологии науки. Москва: Академпроект. 2008. 475 с.
18. Максюта М. Є. Філософія науки: навч. посіб. Київ: Урожай, 2004. 418 с.
19. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб./ за ред. І. С. Добронравової, О. В. Руденко. Київ: ВПЦ Київський університет, 2018. 607 с.
20. Мирончук Н. М. Особливості змісту підготовки магістрів спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» («Педагогіка вищої школи в Україні»). Scientific Letters of Akademic Society of Michal Baludansky. 2018. № 3. Volume 6. P. 99-103.
21. Петінова О. Б. Філософія науки: навч. посіб. Одеса, 2018. 213 с.
22. Петрушенко В. Л. Філософія і методологія науки: навч. посіб. Львів: вид-во Львівської політехніки, 2016. 184 с.
23. Підготовка докторів філософії у Запорізькому національному університеті: навч. метод. посіб. (В. І. Меньяло та ін.). Запоріжжя: ЗНУ, 2017. 152 с.
24. Поліщук І. Є. Про деякі аспекти методологічної підготовки сучасних науковців. Філософська освіта як підґрунтя методологічної підготовки магістрів та аспірантів. Зб. наук. праць. Херсон: Айлант, 2008. С. 17-25.
25. Поліщук І. Є. Практикум з філософії. (методичні вказівки і рекомендації до семінарських занять). Херсон, 2019. 32 с.
[URL:http://ekhsuir.kspu.edu/handl/123456789/9337](http://ekhsuir.kspu.edu/handl/123456789/9337)
26. Поліщук І. Є. Практикум з дисципліни «Філософія та методологія науки» для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» Херсонського державного університету: навч.-метод. видання. Херсон, 2019. 26 с.
[URL:http://ekhsuir.kspu.edu/handl/123456789/10508](http://ekhsuir.kspu.edu/handl/123456789/10508)

27. Поліщук І. Є. Про стан філософсько-методологічної та загальнонаукової підготовки бакалаврів і магістрів (на прикладі Херсонського державного університету). Педагогічні науки: Зб. наук. праць. Херсон, 2020. Вип. 90. С. 42-47.
28. Поліщук І. Є. Філософська освіта як підґрунтя методологічної та світоглядної підготовки бакалаврів і магістрів в українському університеті. Педагогічні науки: Зб. наук. праць. Херсон, 2015. Вип. LXVIII. С. 172-179.
29. Поліщук І. Є., Галіченко М. В. Методичні вказівки і рекомендації до семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Філософія та методологія науки» [Електронний ресурс]. Херсон, 2015. 86 с.
Режим доступу до джерела: [URL:http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1573](http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/1573)
30. Поліщук І. Є., Галіченко М. В. Навчально-методичні рекомендації з дисципліни «Філософія та методологія науки»: Наук.-метод. видання. Херсон: Айлант, 2009. 76 с.
31. Поліщук І. Є., Галіченко М. В. Проблема застосування синергетичної методології в соціально-гуманітарних науках. Південний архів. Зб. наук. праць. Істор. науки. Херсон: ХДУ, 2010. Вип. 31-32. С. 26-34.
32. Поліщук І. Є., Галіченко М. В. Філософія для нефілософів (до питання філософсько-методологічної підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії (PhD) в сучасному університеті). Педагогічні науки: Зб. наук. праць. Херсон, 2018. Вип. 85. С. 144-149.
33. Попович М. В., Кримський С. Б., Йолон П. Ф. Теорія смислу в гуманітарних дослідженнях та інтенціональні моделі в точних науках. Київ: Наукова думка, 2012. 456 с.
34. Поппер К. Объективное знание: эволюционный подход. Москва: Эдиториал. 2002. 381 с.
35. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. Москва: Прогресс. 2014. 432 с.

36. Пролеєв С. В. Модернізація магістерських програм. Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. 2018. № 1(27). С. 11-12.
37. Пронський В. М. Філософія науки: Конспект лекцій для аспірантів, пошукачів та магістрів. Київ: НТУУ «КПІ», 1997. 200 с.
38. Ратніков В. С., Макаров З. Ю. Історія та філософія науки: хрестоматія: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2009. 416 с.
39. Ратніков В. С. Основи філософії науки та філософії техніки: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2012. 291 с.
40. Самардак М. М. Філософія науки. Напрями, теми, концепції: навч. посіб. Київ: ПАРАПАН, 2011. 203 с.
41. Семенюк Е., Мельник В. Філософія сучасної науки та техніки: підручник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. 306 с.
42. Сергієнко В. В. Філософські проблеми наукового пізнання: навч. посіб. Кременчук: Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, 2011. 103 с.
43. Співаковський О. Соціалізація чи капіталізація? Освітня парадигма України. Голос України. № 71. 17 квітня 2018.
44. Степаненко І. В. Обговорення проблем аспірантури. Філософські проблеми гуманітарних наук. 2018. № 1(27). С. 16-17.
45. Тулмин Ст. Человеческое понимание. Москва: Прогресс. 1984. 327 с.
46. Фейерабенд П. Против метода. Очерк анархистской теории познания. Москва: АСТ, Хранитель. 2007. 413 с.
47. Філософія науки: навч. посіб. / за ред. Афанасьєва Л. В. Мелітополь: Люкс, 2011. 207 с.

48. Філософія науки: навч. посіб. / за ред. Фірсова Л. В. Харків: ППВ «Нове слово», 2003. 335 с.
49. Філософія науки: підручник / за ред. І. С. Добронравової. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 255 с.
50. Філософія науки (методи та форми наукового пізнання): навч. посіб. для самот. роботи / А. О. Осипов; Дніпропетр. ун-т ім. А. Нобеля. Дніпропетровськ: Дніпропетр. ун-т ім. А. Нобеля, 2014. 195 с.
51. Філософія науки та інноваційного розвитку / за наук. ред. Л. А. Чекаля. Київ: Ніжин, 2011. 327 с.
52. Ханстантинов В. О. Філософія науки: Курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 188 с.
53. Чуйко В. Л. Рефлексія основоположень методологій філософії науки. Київ: Центр практичної філософії, 2000. 250 с.
54. Шабанова Ю. О. Світоглядна ком опонента у формуванні стандартів підготовки докторів філософії в технічній сфері. Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 5-6 жовтня 2017 р.). Запоріжжя: ЗНУ, 2017. С. 190-192.

Додаток А

Наукові та методичні праці

1. Авторська навчальна програма з дисципліни «Історія і філософія науки». / І. Є. Поліщук. Збірник авторських навчальних програм дисциплін із соціально-гуманітарної та методологічної підготовки [Електронний документ]. Херсон, 2018. С. 164-172.
Режим доступу до джерела: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6649>
2. Авторська навчальна програма з дисципліни «Філософія та методологія науки» / І. Є. Поліщук. Збірник авторських навчальних програм дисциплін із соціально-гуманітарної та методологічної підготовки [Електронний документ]. Херсон, 2018. С. 143-153.
Режим доступу до джерела: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/6651>.
3. Галіченко М. В., Поліщук І. Є. Філософсько-методологічна підготовка здобувачів вищої освіти в українському університеті: реальний стан і перспективи. II International scientific conference «Modernization of the education system: world trends and national peculiarities» Conference proceedings, February 22th, 2019. Kaunas: Izdevnieciba Baltija Publishng. P. 429-431.
4. Галіченко М. В., Поліщук І. Є. Хрестоматія з історії та філософії науки: навчально-методичний посібник. Херсон, 2018. 158 с.
[URL:http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/8330](http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/8330)
5. Поліщук І. Є. Практикум з дисципліни «Філософія та методологія науки» для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» Херсонського державного університету: навч.-метод. видання. Херсон, 2019. 26 с.
<http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/10508>

6. Поліщук І. Є. Практикум з філософії. (методичні вказівки і рекомендації до семінарських занять). Херсон, 2019. 32 с.
<http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/9337>
7. Поліщук І. Є. Про стан філософсько-методологічної та загальнонаукової підготовки бакалаврів і магістрів (на прикладі Херсонського державного університету). Педагогічні науки: Зб. наук. праць. Херсон, 2020. Вип. 90. С. 42-47.
8. Поліщук І. Є., Галіченко М. В. Філософія для нефілософів (до питання філософсько-методологічної підготовки бакалаврів, магістрів та докторів філософії (PhD) в сучасному університеті). Педагогічні науки: Зб. наук. праць. Херсон, 2018. Вип. 85. С. 144-149.